

veszi észre s így mikor mind a két kéz megfelelő helyre került, hirtelen szorítással megragadják és kiemelik a vízből. — Békésen két oldalról ragadják meg s a két hüvelykujjat a *koppótia* felső szélére illesztik, a két középső ujjal pedig beroppantják a kopolyu alatti gyengébb részt. Tarsán egyik kézzel a nyak táján, másik kézzel a faroknál fogják meg s a megragadás pillanatában meg is görbítik, miáltal a farok csapó ereje azonnal elvész. Ezzel a módszerrel Szeghalmon is kísérleteznek, de előbb rövidebb hálóval körül veszik a fészket s egy halász belől kerülve igyekeznek a halat megközelíteni. Az öregebb halászok sokat tudnak beszélni a szabályozatlan vízben történt kézi halászatról. Dobozon a régi híd alatt voltak a legnagyobb halfészkek, hol temérdek hal tanyázott. Itt az eredményes halászathoz már egy jó erős vászonzsákra is szükség volt. Rendesen ketten szálltak le, az egyik a kitapogatott hállal szemben tartotta a zsákot, a másik pedig vagy a fentebb leírt módon megragadta a halat, vagy megugrasztva a zsákba szalasztotta. A zsákban fiekádozó halat nehezebb volt felhozni, mintha szabadkézzel fogták volna.

Banner János.

Régi utazások Magyarországon.

Ha az egyes adatokból meg akarjuk szerkeszteni a régi és a mai magyar nemzet folyton alakuló, de alapjaiban mégis állandó lelki képét, e cél elérésére alig találunk megfelelőbb segítséget, mint idegeneknek magyarországi utazásaikról szóló feljegyzéseit. Az utolsó 70—80 év lelkiségét erősen befolyásolta a XIX. század első felének Magyarországa s így reánk nézve mindenkép fontos, hogy egyes külföldi utazók, akik a tapasztalt tényeket szem melláthatólag tárgyilagosan írják le, itt Magyarországon, annak egyes nemzetiségeiről: jellemükről, viselkedésükről, lelki és gazdasági életükről, házuk tájáról, stb. miket tapasztaltak.

A sorozatot a híres német utazó és ethnografus *Kohl*, Johann Georg: *Reise in Ungarn* (I. Abteilung. Pest und die mittlere Donau. 2. Abt. Das Banat, die Pusten und der Plattensee. Dresden und Leipzig. 1842.) c. munkájának ismertetésével kezdjük meg, a lapszámok szerinti sorrendben ismertetve megfigyeléseit, attól kezdve, hogy Pecsényéd, (Sopron m., németül *Pötsching*) mellett a magyar határra lép.

Ő maga mondja munkájában, (I. 117. l.) hogy nem célja a magyarok vagy osztrákok védelmezése, hanem mint ethnografus teljesen pártonkívül írja le a tapasztaltakat.

E számban a munka első része első harmadát ismertetjük.

A Szerkesztő.

3. I. *Pecsényéd.* Ausztriában mindenütt szabad dohányozni, Bécsben is, de nem lehet kapni élvezhető dohányt; Magyarországon viszont többféle kitünő dohány van, de nem szabad füstölni a kisebb falvakban sem és főként nem az utcán. Erre nagyon szigorúan vigyáznak, mert a községek legnagyobb részét fából vannak építve és így ki vannak téve a

meggyulás veszedelmének. A gyakori tűzvész ellen szolgál védelmül az ablakok külső oldalán levő bádoggal . . .

18. l. A Fertő-tó nyugati oldalán sok magyar község van, amelyeknek csupán a neve német; a magyarok is német néven nevezik. Fordítva természetesen még több van, amelyeknek csak a nevük magyar és a német lakosok is magyar néven nevezik . . .

20. l. A magyar parasztházak, melyeket itt (Ruszt) és a szomszédos községekben most láttam először, mind egyformára vannak építve a következőképen: kicsik, barátságosan fehérre meszelték, frontjaik nem az utcára, hanem udvaraikra tekintenek. Az utcára mindeniknek csak egy kicsiny ablaka van. A háznak ugyanezen oldalán egy függélyesen felállított vastag gerenda van, mely a tetőt támasztja alá. Az oszlop alját egy rendkívül nagy tölgyfa-tuskó képezi, mely símán fekszik a földön, de be van illesztve a falba s ezt a ház előtt levő padként használják. Több ház belsejét is megnéztem s úgy találtam, hogy éppen csak annyi holmijuk van az ott lakóknak, amennyire szükségük van. — A magyar falvak persze mincsenek mind ilyen jó móddal építve, mint pl. Zinkenndorf, a házak nagyrésze szalma-, vagy nádtetővel fedett, agyagtéglából összetakolt vagy vesszőből fonnt négy falból áll és ugyanilyen fallal 2 szobára, konyhára és éléskamrára vannak osztva: ősidők óta ez a magyar parasztházak szokásban lévő építési módja. Mégis azt hiszem, hogy a magyar paraszti rendszerint összehasonlíthatatlanul jobban lakik és él, mint pl. a litván és azt, mert sehol sem láttam Magyarországon olyan állapotban levő falvakat, mint azon a vidéken. Az bizonyos, hogy a magyar község épen úgy felette áll a bolgár vagy szerb település falú és háztömegeinek, mint az osztrák a magyar felett.

34. l. *A Hanság-mocsár és a gulyás.* Han-nak nevezik magyarban a gyepet, pázsitot és így a Hanság gyepes, mocsaras vidék, A Schütt-(Csallóköz)-szigetet körülvevő Dunaág és a Fertő-tó között levő mocsaras földet (területet) nevezik a magyarok tulajdonképen Hanságnak s ez tulajdonnévvé lett a földrajzban.

40. l. Olyan területre értünk, ahol a talaj állandóan ingadozott alattunk. Nem volt ugyan semmi veszély, de sajátságos érzést keltett bennünk ez az állandó ingadozás. Találkoztunk nádvagókkal, kaszásokkal, kik talpuk alá kis deszkalapot kötöttek, hogy bátrabban léphessenek. Fejük és arcuk körül fűből készült paróka lógott, hogy megvédje őket a mocsári szunyogok szúrásaitól. Fűvet dugtak a kalapjuk mellé is, hogy fejüket a nap hevétől megvédjék.

Előttünk volt a Hanság belseje egész vadságában: beláthatatlan sík pusztaság, egymással határos nádrengetegek, közöttük mocsaras rétek és a horizont legtávolában a mocsár közepét alkotó nagy égererdő. „Nyáron majdnem mindig borús a Hanság“ — jegyez meg kísérom. Az egész Hanság fölött sűrű, tikkasztó volt a levegő. A szunyogsereg még homályosabbá tette a kilátást. Minden szénaboglya és szénakazal felett oszlopként magaslott a táncoló szunyogok tömege. Szeretném tudni, miért keresnek ezek az állatkák mindig egy ilyen támpontot? Az egész Hanságot megtöltő boglyák, kazlak, szunyogoszlopok százai között vándoroltunk.

Ezenkívül van egy másik fajta szunyog is a Hanságban, melyet a németek „Minkerl“-nek neveznek. Ez a kis állat úgy az emberre, mint a

vidék állatvilágára valóságos csapás, egyidejűleg azonban üdvös, mint köpülőző. Kísérőm mondta, hogy tavasszal a hansági állatok sokféle betegséggnek vannak kitéve, mert télen át rendszerint nagyon nyomorúságosan élnek, tavasszal viszont tobzódniak a dúsam felsarjadzó, bönédvű mocsári füvekben, amitől igen sűrű lesz a vérük. Sok állat elpusztulna, ha júniusban nem jönnének a szunyogok, hogy megcsapolják ereiket, mitől az állatok jobban lesznek s a hirtelen halálesetek megszűnnek.

41. l. A le nem kaszált füvet legeltetik az állatokkal. Évről-évre nagy szarvasmarhanyájak élnek a Hanságon. Ezek az állatok mind vadonélőknek nevezhetők, mert sohasem volt kötél a szarvuk körül és soha nem lélegzették az istálló levegőjét. Télen a pásztorok nyájaikkal inkább a mocsár szélére, a falvak és erdők közelébe mennek és fedél nélküli körülkerített helyiségben telelnek át. A tehének februárban a szabadban ellenek és a kis állatok az anyatest melegéből a legnagyobb fagy idején is egész frissen és vidáman jönnek elő a hideg hóra. Télen át szűken táplálkoznak. De mindezt a nélkülözést, aminek elviselését a hansági élet szükségessé teszi, csak itt született, hansági tehének képesek elviselni. Más állatok nem tudnának itt megélni.

A magyarok az ilyen egész éven át szabadban élő szarvasmarhanyáját gulyának nevezik. A szelíd nyájra más nevet használnak. A pásztort gulyásnak nevezik. A disznó, ló, juh, stb. pásztoroknak mind külön nevei vannak, mint egy igazi pásztorkodó országban. Minden délkelet-európai országban megtalálható ez a körülményes pásztor-terminológia, így a magyarok-, oláhok-, tatárok- és másoknál. Amíg a Magyarországon a földművelésre vonatkozó általánosan elfogadott kifejezések részben szlávok, részben németek, részben magyarok is, addig a pásztoréletre vonatkozó kifejezések majdnem mind magyarok és ezeket az ott lakó németek és szlávok a magyaroktól vették át.

Messzebb haladva 400 db. szarvasmarha, fiatal ökör és vad tehénből álló nyájra találtunk. Amint közeledtünk, mindnyájan már messziről meghökkentek, abba hagyták az evést és félve összeterelődtek. Egy pár nagy fehér bozontos, különleges fajtájú kutya rontott nekünk. Elhárítottuk őket és közelebb mentünk. Az egész nyáj vad zajjal kereket oldott s a pásztorok csak fáradtságosan tudták őket jó messzire megállásra bírni. Amint a pásztorokkal beszédbe elegyedtünk, — kik közül egy a himbálózó pászitra elébünk szökött — bátran a marhák közé vegyülhettünk, legelték tovább nyugodtan; bámultam ez állatok ösztönét, amelyek kivétel nélkül azonnal megismerték, hogy idegenek vagyunk, viszont most mint védőik ismerőseit jóbarátoknak tekintettek.

43. l. A pásztorok valódi magyarok voltak bő vázonnadrágban (Gatjehösen), rövid kabáttal és széleskarimájú kalappal, hosszú fekete hajjal, jellegzetes élesmetszésű arcvonásokkal és tüzes szemekkel. A magyarok a pásztorkodást úgy megszerették és begyakorolták, hogy gyakran a németek szolgálatában is végzik. A legtöbb német falunak a Fertő mellett magyar pásztorai vannak.

Követték az embereket lakásukba, mely nem volt messze. Mocsaras, ingadozó gyalogút vezetett oda. A Hanság gulyása a tél kivételével, amikor fagy, sohasem találhat szilárd talajt a lába alatt. Kúpalakúan épített

nádkunyhójuk teteje is szalmával és náddal volt fedve. Középen négy összeszegezett, agyaggal bevont deszkán állott a kályha és tűzhely. Az oldala mellé három szalmaágy volt elhelyezve. A párna juhbőrrel bevont fataskó volt. Ha az ember éjjel ebben az ágyban megfordul, himbálózik a talaj és remeg az egész kunyhó. Télen át is ilyen lakásban laknak a gulyások. Mégis makkegészségesek. Főtáplálékuk az egész Magyarországon híres gulyáshús: kis darab marhahúsokból áll hagymával és paprikával összekeverve és megsütve. Fődolog benne a paprika (ungarischer Pfeffer). Olyan paprikásnak kell lenni, hogy égesse a száját. Én is ettem egyszer Magyarországon gulyáshúst, amit nekem egy pásztor adott, de sokáig azt éreztem utána, mintha izzó parázs lenne a gyomromban. Ehhez zavaros, langyos mocsárvizet isznak, mert tiszta forrás természetesen nincs a Hanságban. Ha inni akarnak, hasra fekűsnek, vagy leguggolnak és egy nád segítségével a mélyből szívják a vizet. Egy gulyás megmutatta nekem, hogy csinálja. Levág egy nádszálat, kellően megnyesi és egy rőf mélyen a mocsárba dugja. Aztán fölszívja a mélyből a szájával a vizet és kiköpi. Csupa mocskos barna lé volt. Minél többet szívott, annál tisztább lett a következő víz. Végül iható vizet talált, ekkor ismét kihúzta a nádat és begöngyölte a végét egy darabka gyolccsal, ami szűrésre szolgált. Ekkor megpróbálta a nádat a ronggyal ismét a lyukon a vízbe tenni, felszólított, hogy igyam, azzal a megjegyzéssel, hogy a víz most nagyon kellemes. Lehajoltam és ittam a rőfnyi hosszú nádon keresztül a langyos vízből és azt gondoltam hozzá, hogy az éppen olyan, mint a rőfnyi hosszú pezsgős poharak, amelyekből Bécsben a habzó szőlőlevet isszák. Mekkora ellentét ilyen csekély távolságban! Minden ágy előtt láttam egy ilyen nádcövet a földre szúrva. Mindenikben egy csinos kis dugó volt. Reggel, amint felkelnek, mondták az emberek, első dolguk, hogy a földre fekűsnek és húznak egyet a nádból: ez a reggelijük. Nagyon ízlik nekik. Midőn én a nádat vigyázatlanul megfogtam, kértek engem, hogy óvatosan bánjak vele, mert könnyen megzavarhatom a mélyben a vizet . . .

52. l. A Hanság mellékén lakóknak és a pásztoroknak főfoglalkozásuk szabad idejükben a nád szárítása és a dúrva gyékényfonás, amit Bécsben „Deken“-nek neveznek. árúk csomagolására és egyéb célokra használják. Velencében és a Schwartzwaldban és másutt a pásztorok a legesodálatosabb szalmafonatokat csinálják. Ha azt a szalmafonatot ezzel a Deken-nel összehasonlítjuk, mértéket kapunk két vidék művészi ügyességéről, összehasonlítván a hansági pásztor iparát a schwartzwaldi pásztoriparral.

59. l. A pozsony—komáromi síkságon a földművelés legalább is olyan jelentőségű, mint az állattenyésztés. Itt van Magyarország két legnagyobb gabona- és állatellátásító helye Sopron és Moson. Magyarország összes külföldre vitt gabonaneműjét és állatait itt gyűjtik össze és innen küldik a határon keresztül . . .

A Mosony és Pozsony közötti területet Haidboden (fenyér)-nek, hangásföldnek nevezik. A kis és nagy Rába közötti területet „Raabau“-nak hívják. A Haidboden és a Raabau (Rábavidék) között van a Hanság. Tovább utaztam a *Rábavidéken*. Az egész ország hasonlít egy szántófölddel váltakozó dús mezőhöz. Forró napsütés volt . . . Kocsisom, valódi magyar, könnyen dacolhatott a nappal nagykarimájú kalapjával, de én

csupán sapkám ellenzójének csekély árnyékában nagyon szenvedtem. Intézkedéseket láttam a napsütés és a vidék másik ostroma, a szunyogok ellen. A lovak mind fűzfaágakkal vagy más bokrokkal vannak ellenük felfegyverkezve, — egy magányos fa árnyékában táboroztak a pásztorok lovaikkal és juhaikkal, amelyek örültek, hogy fejüket az árnyékba dughatták. Az egyetlen fa árnyékában több ember gyűlt össze különféle fajta állatokkal: libák, kecskék, disznók, marhák együttesen...

62. I. Vasárnap lévén, sok díszesen öltözött emberrel találkoztam. A magyaroknak itt is széles kalapjuk volt, mint Sopronban a horvátoknak, egész ágyás élő- és művirággal, strucc- és pávatoll bóbitával és különféle tarka szalagokkal megrakva. Ezt egyébként másutt nem láttam a magyaroknál, úgy látszik, ez a szokás a horvátokról ragadt rájuk. Némelyiken különösen nagy és szép fekete tollbokrétát láttam. A férfiak itt is, mint Kis-Martonban és Sopronban mellényt viseltek. Egyiken észrevettem, hogy tarka csipke rozettát visel a mellényén. Az asszonyok fejükön sálat, sok csipkét, szalagot viselnek, úgy, hogy rendkívül pompázónak kell az öltözködésüket mondanom.

A mezőkön látott pásztorok öltözködése és viselkedése hasonlít a híres bakonyi disznópásztorokéhoz. Nekik is olyan fekete színű, belevarrt piros virágokkal díszített köpenyük van, mint azoknak, hajuk két merev virágokkal díszített köpenyük van, mint azoknak, hajuk két merev copfba van összecsavarva, mely mint két korbács lóg a fülük előtt. Később a Bakonyi erdőben még jobban megbámultam őket. (Folyt. köv.)

NÉPMŰVELÉS.

Békés vármegye törvényhatósági iskolánkívüli népművelési bizottságának Évkönyve. 1928. Szerkesztette Tantó József Békés vármegye népművelésügyi titkára. Átnézte dr. Daimel Sándor alispán, elnök.

Karácsonyi János alapvető munkája (Békés megye története I—III. 1896) után évtizedek óta alig jelent meg könyv, mely az Alföld központi részén levő megyék egyikének kulturális állapotát tüzetesebben tárgyalja. A Békés vármegye áldozatkészsége révén s Tantó József népművelésügyi titkár szerkesztésében megjelent évkönyv a felnőttek oktatásának szemszögéből nézve ismerteti Békés megye kulturális viszonyait. Az úttörők lelkesége ömlik el Tantó művén. Aránytalanul sok benne a személyi mozzanat, annak leírása, hogyan, miként, kiknek a buzgó közreműködése, helyi és központi (miniszterialis) hatóságok jóakarató támogatása és szervező munkája révén lett számottevő aránylag rövid idő alatt Békés megye iskolánkívüli népművelése. Kevesebb a könyvben a tényleges leírás, az állapotrajz, viszont sok a ma divatos statisztikai tabella, amely egymagában még a képbeli ábrák útján sem eléggé beszélő szemléltető eszköz.

Megkísérjük az Évkönyvben közölt statisztikai állapotrajzokból, összevetve azokat más rendelkezésre álló adatokkal, következtetéseket vonni arra nézve, hogy Békés megye községeinek kulturális állapota milyen volt régen, hogyan fejlődött s végül milyen irányt vett a meg-